

KUML 19
79

KUML ¹⁹₇₉

ÅRBOG FOR
JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

With Summaries in English

I kommission hos Gyldendalske Boghandel,
Nordisk Forlag, København 1980

OMSLAG: Drejerens drøm. Fra Overbygårdskamlen.

*Redaktion: Poul Kjerum
Tilrettelæggelse og omslag: Flemming Bau
Tryk: Special-Trykkeriet, Viborg a-s*

*Skrift: Baskerville 11 pkt.
Papir: Stora G-point 120 gr.*

Copyright 1980 by Jysk Arkæologisk Selskab

ISBN 87-00-70701-5-01-01

INDHOLD/CONTENTS

<i>Christian Fischer</i> : Moseligene fra Bjældskovdal	7
The bog corpses from Bjældskovdal	41
<i>Markil Gregersen</i> : Moseliget fra Elling. En retsmedicinsk undersøgelse	45
Medico-legal examination of the peat-bog body from Elling	56
<i>Bent Langfeldt og Jørgen Raahede</i> : Moseliget fra Elling. Røntgenundersøgelse	59
X-ray examination of the Elling find	65
<i>H. P. Philipsen</i> : Moseliget fra Elling. Kæbeknogledele og tandforhold	67
Dental investigation of the peat-bog body from Elling	72
<i>Henrik Tauber</i> : Kulstof-14 datering af moselig	73
Carbon-14 dating of peat-bog bodies	78
<i>Torsten Madsen</i> : En tidligneolitisk langhøj ved Rude i Østjylland	79
An Early-Neolithic long barrow at Rude in eastern Jutland	105
<i>Jørgen Lund</i> : Tre førromerske kældre fra Overbygård	109
Three Pre-Roman Iron Age cellars from Overbygård	136
<i>Jens-Henrik Bech</i> : Overbygårdkælderen. Datering af keramikken	141
Dating of the pottery from the cellars at Overbygård	149
<i>Stig Jensen</i> : Tre østjyske jordfæstegrave. Fra ældre romersk jernalder	151
Three inhumation graves in eastern Jutland from the Early Roman Iron Age	164
<i>Stig Jensen</i> : En nordjysk grav fra romersk jernalder. Sen romersk jernalders krono- logi i Nordvesteuropa	167
The Chronology of the Late Roman Iron Age in northeastern Europe	194
<i>Lise Bender Jørgensen</i> : To tekstilfragmenter fra romersk jernalder	199
Two textile remains from the Roman Iron Age	204
<i>Erik Moltke</i> : Kong Haralds mishandlede Jellingsten	205
King Harold's mishandled Jelling Stone	217
<i>Otto Mørkholm</i> : Nye møntfund fra Failaka	219
New coin finds from Failaka	230

EN TIDLIGNEOLITISK LANGHØJ VED RUDE I ØSTJYLLAND

Af Torsten Madsen

I Acta Archaeologica 1970 fremlagde Klavs Randsborg en lille kobberskive fra en stenkiste ved Rude, Saxild sogn, Århus amt (1). Skiven (fig. 1), som han havde fundet på bronzealdermagasinet på Forhistorisk Museum, Moesgård (2), kunne ad typologisk og metalanalytisk vej henføres til neolitikum. Den har en diameter på 4,6 cm og består af et tyndt, let hvælvet stykke kobberblik sammenhamret af to dele. Små bukler drevet fra bagsiden er anbragt i en kreds langs kanten og i 8-9 stort set radiært løbende rækker. Midt på stykket findes to gennemboringer. Som de nærmeste paralleller nævner Randsborg de tidligneneolitiske kobberskiver fra Salten (3) og Konens høj (4). Endvidere fra det øvrige Europa kobberskiverne fra Brześć Kujawski (5), Håbåsesti (6) og Karbuna (7), såvel som guldskiverne af Stollhof type (8).

Det har været den umiddelbare opfattelse, at stenkisten med kobberskiven, samt en anden stenkiste fundet tæt ved, blev ødelagt ved fremdragelsen i 1894. Dette er imidlertid ikke tilfældet. De udgør i dag de eneste fredede oldtidsmindesmærker i Saxild sogn (Sb 6, Saxild s. Hads h. Århus a. berejst 1903).

Oplysningerne i museets protokol findes fuldstændig gengivet hos Randsborg. Her skal derfor – i uddrag – kun gengives sognebeskrivelsens oplysninger.

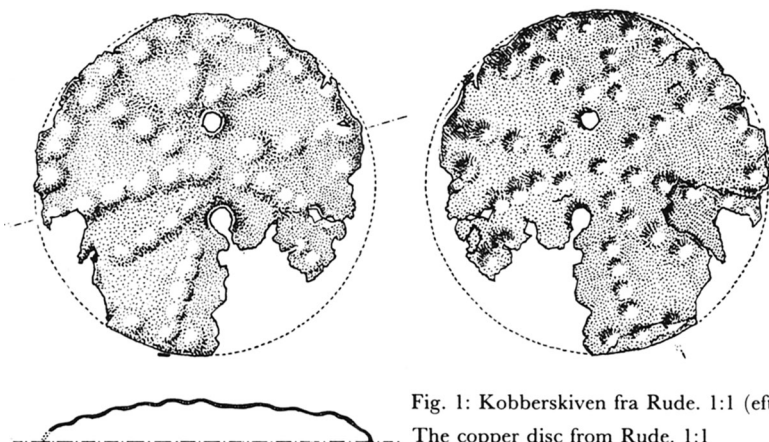

Fig. 1: Kobberskiven fra Rude. 1:1 (efter Randsborg 1970).
The copper disc from Rude. 1:1

»Matr. Nr. 4 (Rude By). En Høj 1,6 M.h. opr. ca. 22 M.br. beskaaren paa alle Sider til ca. 16 M. bredde. Ind i Højen er fra søndre Side ført en 1½-2 M br. Gang (sml. med planen fig. 2), der gaar til 3 M. over Midten, og der krydses af en anden Gang, 11 M. l., i Bunden 1,8 M br. Heri ses ret Ø-V for hinanden 2 Grave begge Ø-V, med lige stor Afstand fra Centret og indbyrdes Afstand 2,8 M. Den vestre Kiste er dannet af 7 Bæresten (1 for hver Ende, 3 i S, 2 i N) og en Dæksten, der hviler ligeligt paa disse undtagen Endestenen i V, idet et Stykke her er afsprængt (fig. 3 a). ----- Også det østre Kammer er af aflang firsidet Form sat af 8 Bæresten (1+1+3+3) (fig. 3 b). ----- Kammeret dækkes af 5 indtil 0,15 M tykke 0,85-1,00 M l. Dæksten, hvorhos et lille Mellemrum er dækket af en indskudt Kile«. ----- Om Fund i Kamrene er meddelt: »I det østlige laa et Skelet uden Oldsager, i det vestre et Skelet, udstrakt med Hoved i Øst. Ved v. Arm laa et Broncesmykke. Begge Kamrene havde Brolægning af flade Stenfliser. Over dem laa opr. en Del mindre, mest hovedstore Sten«.

Museets protokol og sognebeskrivelsen er stort set overensstemmende i deres oplysninger. Et par mindre divergenser forekommer dog. Ifølge protokollen var kobberskiven bundet til håndledet med kobbertråd, medens den ifølge sognebeskrivelsen lå ved venstre håndled. Endvidere var begge kister ifølge sognebeskrivelsen forsynet med brolægning, medens protokollen kun omtaler brolægning i forbindelse med den østlige kiste. I sidstnævnte tilfælde har vi kunnet konstatere, at protokollens oplysninger var de korrekte, og i betragtning af at fundoplysningerne her blev nedskrevet samme år som fundet blev gjort, medens sognebeskrivelsen er 9 år yngre, må vi sikkert også fæste lid til oplysningen om, at kobberskiven var bundet til håndledet med kobbertråd.

I forbindelse med systematiske studier af tragtbægerkulturen i Østjylland bemærkede jeg i december 1976 sammenhængen mellem Rude kobberskiven og Sb 6, og foretog derefter udgravninger på lokaliteten i juni 1977 og juni 1978 (9). Det er resultaterne af disse gravninger, der skal fremlægges i det følgende.

UDGRAVNINGERNE

Beliggenhed

Rude langhøjen ligger ca. 1,7 km stik øst for Rude by, kun ca. 100 m fra kysten på et fladt sandet område, der strækker sig mellem kysten og bunden af den nu inddæmmede Kysing fjord (del af Norsminde fjord). Jordbunden består af fint morænesand, som dyrkningsmæssigt er af ringe

kvalitet, bl.a. på grund af hyppig sandflugt. Området, der ofte refereres til som heden, hører under Rude by, der har sine gode jorder umiddelbart omkring byen. Der har derfor kun været sporadisk opdyrkning i nyere tid, og i hvert fald fra slutningen af forrige århundrede har det meste af området været dækket af plantage. En stor del af det er nu udstykket til sommerhusbebyggelse, men på grund af fredningen af de to stenkister er et større friareal udlagt, hvorved den hidtil upåagtede langhøj for størstedelens vedkommende har undgået ødelæggelse.

Langhøjen

Allerede inden udgravningerne påbegyndtes stod det klart, at stenkisterne ikke som angivet i sognebeskrivelsen ligger i en rundhøj, men er placeret i en Ø-V orienteret langhøj af anseelig størrelse. Det fremgik af koteopmålingen og blev bekræftet ved udgravningerne (fig. 2). Den øjensynlige rundhøj omkring kisterne skyldes, at jorden fra den korsformede nedgravning, de blev efterladt i efter fremdragelsen (jvf. sognebeskrivelsen), er opkastet som en vold omkring kisterne og ved en overfladisk betragtning kan opfattes som resterne af en egentlig høj over disse. Snit gennem dette område viste klart denne volds sekundære karakter (fig. 5).

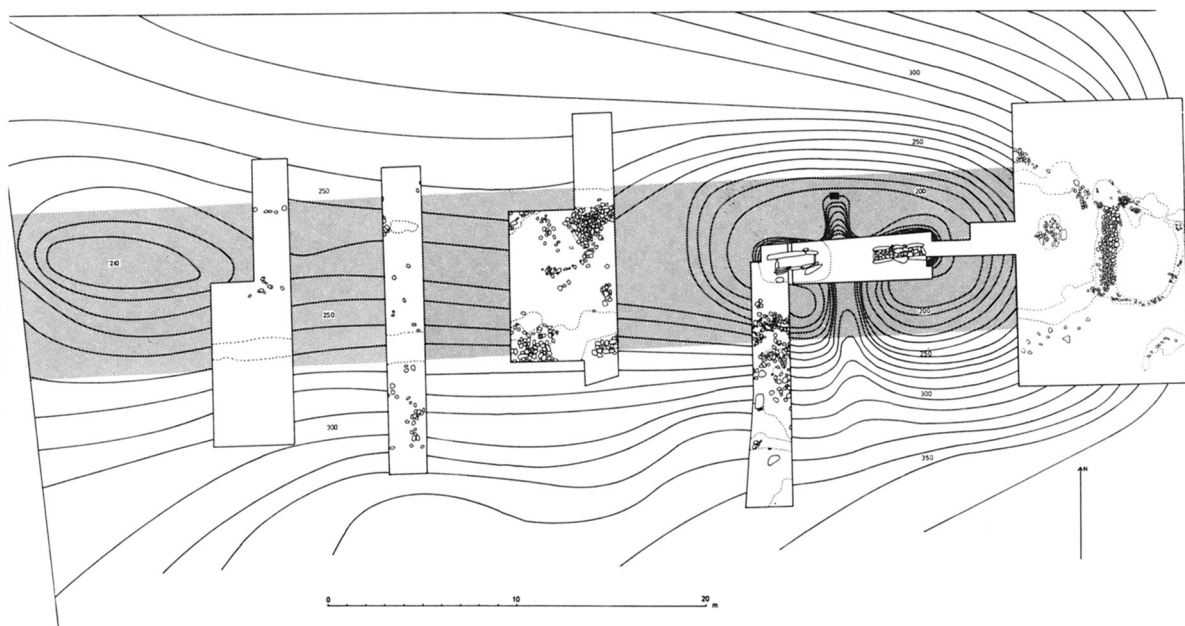

Fig. 2: Plan over langhøjen ved Rude. De u-udgravede dele af højen er markeret med grå raster.
Plan of the long barrow near Rude. The unexcavated parts of the barrow have been marked in grey.

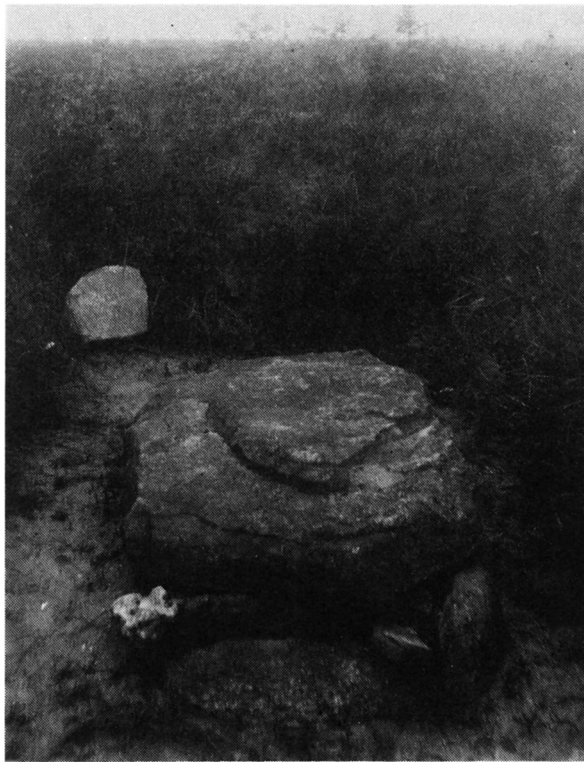

Fig. 3: a: Den vestlige kiste set fra øst. b: den østlige kiste set fra vest. Begge billeder stammer fra sogneberejsningen i 1903.

a: the western cist, seen from the east. b: the eastern cist, seen from the west. Both pictures are from the parish inventory of 1903.

Langhøjen er kun sikkert afgrænset mod øst, medens dens vestlige ende er afskåret i forbindelse med bygningen af et sommerhus. Højens nuværende længde er 58 m, og bredden 8-9 m. Højfylden er langs højens midterlinie bevaret i en tykkelse på 0,7-1,0 m. Hertil kommer en 0,2-0,3 m tyk humus-horisont.

Det er muligt, at højen ikke har været højere, end den fremtræder i dag. Flere steder i de udgravede områder lå umiddelbart under humushorizonten spredte sten, der kan være resterne af en stenlægning på højoverfladen. En sådan stenlægning har med sikkerhed eksisteret på højsiderne. Enkele steder var den endnu bevaret som f.eks. umiddelbart syd for den vestre kiste (fig. 7, e), men for det meste var den gravet op. Denne opgravning er sket meget systematisk, idet forstyrrelserne begrænsede sig til en smal rende, der præcis følger højens sider. Set i snit (fig. 4) er disse render gravet skråt udefter, tydeligvis følgende højens overflade (10).

Under højen fandtes en meget tydelig gammel vækstflade mellem stenkisterne og den østlige afslutning (fig. 4). En tilsvarende kunne ikke iagttages i snittet op til den vestlige kiste (fig. 5) eller i snittene vest for kisterne. En yderligere forskel på øst- og vestdelen af højen var, at højfylden i østdelen optrådte som et enkelt homogent lag, medens der var en kompliceret uensartet lagdeling i de to snit, der blev ført til bunds i den vestlige del af højen. Da økonomien ikke tillod en grundig undersøgelse af disse forhold, blev kun to 2 m brede baner af de åbnede felter i vestdelen ført til bunds. Vestdelen er derfor i det store hele udgravet.

Det eneste egentlige anlæg, der blev udgravet i højens vestdel, fremkom i det første felt vest for stenkisterne. Her var en nærmest rund grube nedskåret i højens nordside, tilsyneladende gennem højfylden og ned i undergrunden. Gruben, der målte $2,0 \times 1,8$ m i fladen og havde en dybde på 0,95 m, var i den øverste halvdel tæt pakket med sten (fig. 7d), medens

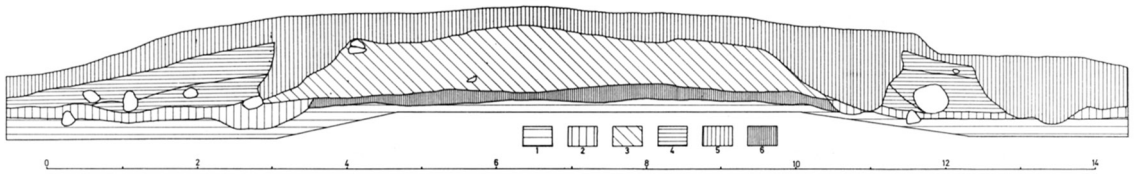

Fig. 4: Tværnsnit af langhøjens østlige ende set fra øst. 1: undergrundssand, 2: brungult spættet sand, 3: gulbrunt sand – højfyld, 4: mellem- til mørkebrunt sand, 5: humuslag og forstyrrelser, 6: gråt sand – gammelt vegetationslag.

Section of the east end of the long barrow seen from the east. 1: sandy subsoil, 2: brownish-yellow mottled sand, 3: yellowish-brown sand – barrow fill, 4: medium-to-dark brown sand, 5: humus layer and disturbances, 6: grey sand – old vegetation level.

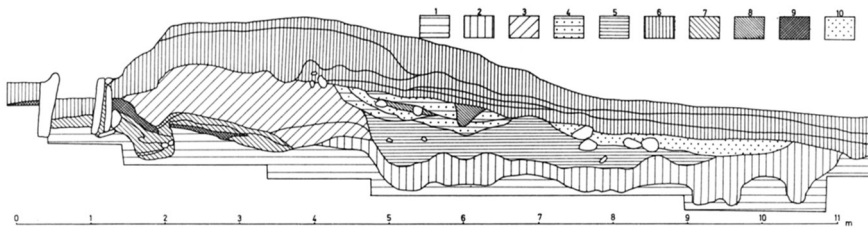

Fig. 5: Snit gennem højens sydside ind mod den vestlige kiste set fra vest. 1: undergrundssand, 2: gulbrunt spættet sand, 3: gulbrunt sand – højfyld, 4: gråt til gråbrunt sand, 5: spættet gråbrunt sand, 6: forstyrrede lag samt nuværende og ældre humushorisonter, 7: gråbrunt til gulbrunt sand, 8: gråbrunt til gråsort trækulsfarvet sand, 9: rallag, 10: lysegråt sand.

Section through the south side of the barrow towards the western cist, seen from the west. 1: sandy subsoil, 2: yellowish-brown mottled sand, 3: yellowish-brown sand – barrow fill, 4: grey to greyish-brown sand, 5: mottled greyish-brown sand, 6: disturbed levels together with present and older humus horizons, 7: greyish-brown to yellowish-brown sand, 8: greyish-brown to greyish-black charcoal-coloured sand, 9: layer of gravel, 10: light grey sand.

den nederste del kun indeholdt rent sand i grågule farver. I stenpakningen fandtes et større fragment af en tyndnakket økse, lettere ildskørnet, (fig. 14 e). Det er usikkert – og vel næppe sandsynligt – om gruben udgør en form for grav.

Kisterne

Det primære mål med undersøgelserne i Rude langhøjen var at få kisten med kobberskiven dateret. Det betød i praksis at kisten skulle sættes i relation til langhøjen, og at denne derefter om muligt skulle dateres. Udover at den nedgravning, hvori kisterne efterlodtes i 1894, blev rensset op, blev der derfor kun lavet snit ind til kisterne. En grøft førtes således fra syd ind til den vestre kiste og en grøft fra øst ind til den østre. Endvidere blev der mellem de to kister lagt et smalt snit.

Af den østre kiste var før udgravningen kun seks spredte større og mindre stenfliser synlige, og det frygtedes, at kisten var blevet ryddet. Det viste sig dog at være de delvis sprængte rester af de oprindelige 5 dækplader. Under dem kom selve kisten velbevaret frem (fig. 6, 7c). Den måler indvendig $2,35\text{-}2,45 \times 0,44\text{-}0,50$ m med en dybde på $0,40\text{-}0,50$ m. Hver langside er sat af 3 flade sten, hvoraf de 4, der er $0,12\text{-}0,26$ m tykke, har kløveflader på begge sider. De to sidste, der er henholdsvis $0,20$ og $0,32$ m tykke, har kun kløveflader på de indadvendte sider. Stenene er $0,7\text{-}0,8$ m

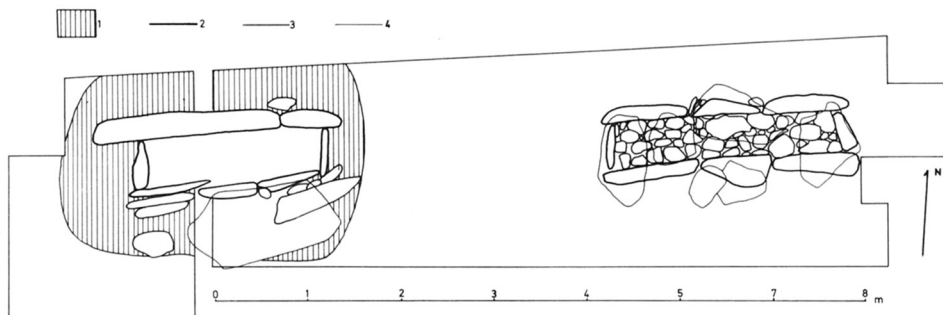

Fig. 6: Plan af de to stenkister. 1: rallag, 2: kisternes sidesten, 3: bundbrolægning og sekundære sten i kisternes konstruktion, 4: dæksten som forefundet ved udgravningen.

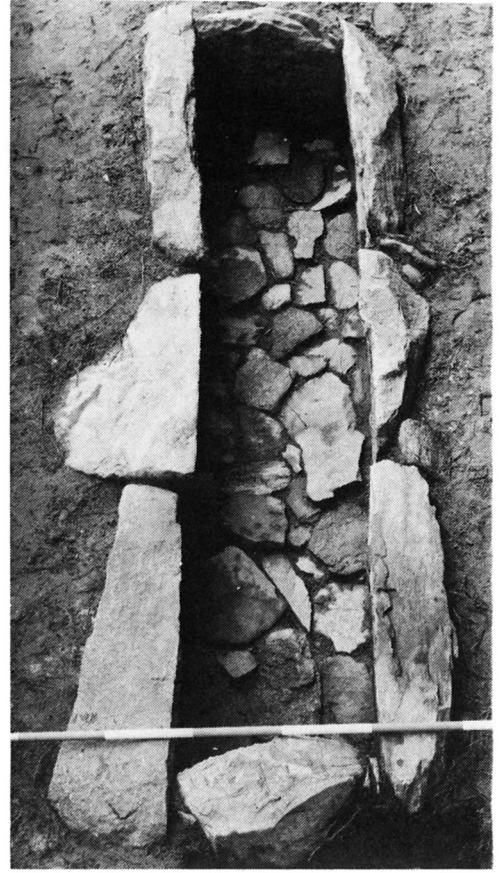
Plan of the two stone cists. 1: layer of gravel, 2: side stones of the cists, 3: paving of the floor and secondary stones in the construction of the cists, 4: capstone, as found during the excavation.

Fig. 7: a: den vestlige kiste set fra vest. b: den vestlige kiste før udgravning set fra øst. c: den østlige kiste set fra øst. d: stenfyldt grube i vestdel af høj set fra syd. e: stenlægning på højside set fra syd.

a: The western cist seen from the west, b: the western cist before excavation, seen from the east, c: the eastern cist seen from the east, d: stone-filled pit in the west part of the barrow, seen from the south, e: stone paving on the side of the barrow, seen from the south.

7a

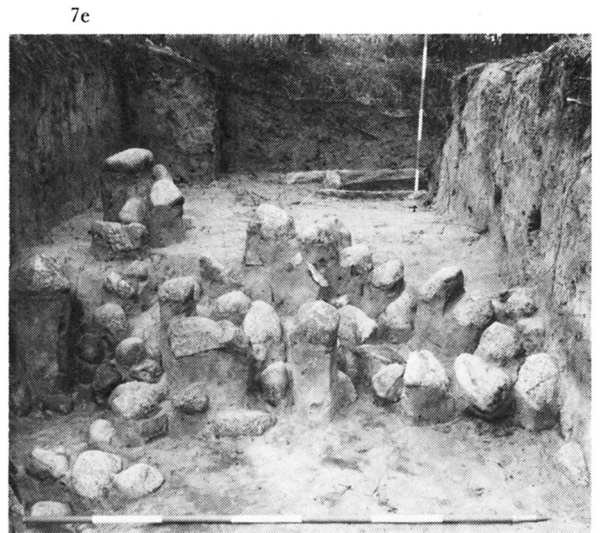
7c

7b

7d

7e

høje og bunden af dem står 0,5 m under den gamle overflade. De to endesten er anbragt mellem sidestene. Den vestlige har kløveflade på begge sider, medens den østlige, der er anbragt en smule skævt, kun er kløvet på den indadvendte side. Kisten har en bundbrolægning af flade fliser af varierende størrelse lagt ganske tæt.

Snit ind til kistens øst- og vestende viser, at den står i en snæver nedgravning, der gennemskærer den gamle overflade. Desværre er forstyrrelserne omkring kisten så kraftige, at det ikke er muligt at sige noget om nedgravningens forhold til højfylden. Der var ingen ydre pakning omkring kisten, men mellemrummene mellem sidestene var tætnet med meget fed ler. Kisten var ved udgravningen jordfyldt, og ved tømningen fremkom spredte skeletrester samt en del skår fra to eller tre lerkar. Skeletresterne bestod af »enkelte meget små fragmenter af kranieknogler og 3 forholdsvis velbevarede tænder. Der er tale om en voksen person, idet tænderne var fuldt udviklede og tilmed noget slidte, ligeledes havde kranieknoglerne en tykkelse, som svarer til en voksen person«. (11). Keramikmaterialet består dels af skår fra et nyere tids lerkar og dels af skår – deriblandt en båndformet hank – fra et førromersk jernalders lerkar. Da der i omtalen af fundet i museumsprotokol og sognebeskrivelse udtrykkelig gøres opmærksom på, at der ikke fandtes oldsager i forbindelse med det afdækkede lig, er det næppe sandsynligt, at skårene oprindeligt stammer fra kisten. De må antages at være kommet ind med det materiale, den senere er blevet fyldt op med. At der umiddelbart omkring kisten findes en hel del førromersk materiale, viser undersøgelsen af østenden af højen, som bliver omtalt nedenfor.

Den vestlige kiste, hvorfra kobberskiven stammer, lå fuldt synlig, delvis tørt før udgravningen, med den store dækstensplade liggende ved siden af (fig. 7 b). Den er $1,85 \times 0,50-0,58$ m i indvendige mål med en dybde på 0,60 m (fig. 6 og 7 a). Den nordlige side er sat af to 0,20-0,30 m tykke sten med kløveflader på begge sider i en samlet længde af 2,7 m. Den ene af disse er ikke mindre end 2,0 m lang, og er med en højde på 0,9 m en ganske anseelig stenplade.

Den sydlige side er sat af tre flade 0,10-0,20 m tykke sten med kløveflader på begge sider. Udenfor den vestligste af disse er yderligere anbragt to stenplader, der aftager i højde udefter (henholdsvis 0,6 og 0,4 m). Ud for den østligste sten i sydsiden ses ligeledes en ekstra plade, men denne stod i omrodede lag og sognebeskrivelsens fotografi fra 1903 viser, at den da lå for østenden af kisten (fig. 3 a).

Den østlige ende af kisten er sat af en 0,08 m tyk stenplade med kløveflader på begge sider. Pladen er sat inden for den nordlige langside men uden på den sydlige. Den vestlige ende af kisten er sat af en 0,10-0,20 m tyk plade med kløveflader på begge sider. Den er anbragt inden for begge langsider og den nordlige rager her ikke mindre end 0,50 m uden for

endestenen. Dækstenspladen, der er afsprængt i den ene ende, er $1,65 \times 0,80$ m i største mål. Den har en fuldstændig plan, afspaltet flade, der har vendt nedad (se fig. 7b) og en mere ujævn flade, der har vendt opad (fig. 3 a). Den er indtil 0,3 m tyk.

Stenkisten er i en bredde af 0,20-0,60 m omgivet af en pakning af vandrullet ral formodentlig hentet fra den nærliggende strand. I et snit ført ind til kistens østlige ende ses den at være anbragt i en nedgravning, der går ca. 0,60 m under den gamle overflade. Den omgivende ralpakning udfylder her de øverste 0,20-0,30 m af nedgravningen. Herunder ses næve- til hovedstore pakningssten. I det andet snit, der er ført ind til kistens sydlige langsideside er forholdene anderledes (fig. 5). Her er der tydeligvis sket en afgravning af et større område omkring kisten. Der er ingen gammel overflade bevaret, og det øverste af undergrunden ligger 0,20 m lavere end for østenden af kisten. Yderligere er der gravet en rende på langs ad kisten umiddelbart uden for denne. Denne rende går 0,30 m dybere end kistens sidesten. Fra kistens sider og ned i renden ligger skrånende gråbrune til gulbrune sandlag, og herover – ligeledes skrånende – rallaget, der er op til 0,20 m tykt. Uden for renden ligger direkte ovenpå undergrunden en 1 m bred tynd stribe af vandrullet ral af samme slags, som udgør pakningen omkring kisten. Oven på denne stribe følger nogle gråbrune sandlag, og derefter den gulbrune homogene højfyld. Denne stratigrafi viser, at kisten er opført inden den nuværende højfyld er kommet til.

Kisten viste sig ved tømningen at indeholde et 0,20-0,30 m tykt, forstyrret lag. På overgangen fra dette til et 0,10-0,20 m tykt, gråbrunt, gruset uforstyrret lag lå en del opløste skeletrester uden nogen som helst form for anatomisk orden.

Pia Andersen, Københavns Universitets antropologiske laboratorium har om dette skeletmateriale meddelt følgende:

»Knoglernes bevaringstilstand var meget dårlig, idet der kun fandtes forholdsvis få forvitrede knoglefragmenter og nogle få tænder, som derimod var velbevarede. Den bageste del og siderne af kraniet kunne limes sammen, men resultatet viste, at knoglerne var blevet deformerede i jorden.

Der er sandsynligvis kun tale om en person, da alle knogledele kan stamme fra samme skelet. Det har ikke været muligt at kønsbestemme skelettet, da der er fundet både maskuline og feminine træk på de tilstedeværende knogler.

Da knoglerne forekommer fuldt udvoksede, må personen skønnes at være minimum 20 år. Tænderne er ligeledes færdigudviklede, og er forholdsvis uslidte. På de kæbefragmenter, som fandtes, ses ingen tegn på tandtab ante mortem. Der er ikke fundet ændringer efter slidgigt eller ændringer efter andre patologiske forhold på det fremsendte materiale.«

(12)

En prøve af knogledele indsendt til kulstof-14 datering gav en datering på 2230 ± 85 f. kr. i C-14 år (K-3123 A). Denne datering lå langt fra det forventede, hvis kobberskiven fra kisten skulle være tidligneolitisk. Da skelettet imidlertid havde været taget op i 1894 og nu lå sekundært aflejret, og da det indsendte materiale udelukkende bestod af småstumper, kunne sammenblandinger med skelettet fra den anden kiste eller en anden form for forurening ikke helt udelukkes. En ny prøve blev derfor indsendt, denne gang bestående af ryghvirvler fra samme skelet, og altså formodentlig fra det individ, som oprindeligt blev fundet med kobberskiven bundet til håndledet. Resultatet blev dog ikke anderledes, idet dateringen blev på 2310 ± 85 f. kr. i C-14 år (K-3123B) (13)

Trækonstruktioner i højens østende

Ved et snit gennem højens østende viste det sig, at der her, som ved andre neolitiske langhøje, fandtes en nedbrændt trækonstruktion (14). Der blev derfor åbnet et 9×15 m stort felt, som undersøgtes til bunds.

Højens østende var klart afgrænset (fig. 8) med sin gulbrune fyld omgivet i syd og nord af moderne forstyrrelser, og i øst af en stenrække, hvorunder sås gråsorte, trækulfarvede lag. Denne stenrække går i syd i direkte forbindelse med de moderne forstyrrelser og må opfattes som resterne af den stendlægning, der har ligget på højens sider. I snit ses stenrækken da også at ligge direkte på den skrånende højoverflade (fig. 10 og 11 a). Udgravningsfeltet var iøvrigt efter afdækningen præget af anlæg fra jernalderen (fig. 8). Således konstateredes specielt i den nordlige del stendlægninger, gruber med sen førromersk keramik og en enkelt urnebrandgrube med rester af et førromersk per. II kar.

Ved yderligere afgravning blotlagdes trækonstruktionen for østenden af højen (fig. 9). Den består af en N-S orienteret fundamentgrøft, indeholdende en nedbrændt stolpefacade. Fra fundamentgrøftens ender udgår mod øst en spinkel halvkredsformet stolpesætning.

Fundamentgrøften er 5,0 m lang, 1,2-1,6 m bred og 1,0 m dyb. Sandsynligvis har den oprindeligt været 5,5 m lang, men en jernaldergrube har bortskåret dens nordlige ende. Fundamentgrøften består af en vestlig indre ca. 0,4-0,5 m bred stenfri rende – stolpegangen – og en ydre 0,7-1,2 m bred stempakning. Stolpegangen var i sin fulde dybde (0,6-0,8 m) udfyldt med gråsort trækulfarvet sand iblandet mange regulære trækulstykker (fig. 10, 11a). Foroven konstateredes på grænsen til stempakningen striber af trækul, hvori årerne stod lodret (fig. 11 b, til højre under stene). Disse striber repræsenterer den yderste forkullede skal af stolperne ved jordoverfladen, hvor disse ikke har kunnet brænde ordentligt. Trækulstriberne har et svagt buet forløb med den konkave side ind mod

stolpegangen. Sammenligner vi trækulstribernes forløb med stolpegangens bredde, når vi til det resultat, at der har stået syv kløvede stammer med den flade side ind mod højen. Stammerne har haft en diameter på 0,6-0,8 m.

Udover trækulstriberne fra stammerne fremkom også enkelte forkullede grenstykker, der lå vandret foroven i stolpegangen (fig. 11 b, (til venstre) og 11 c). På enkelte af grenstykkerne var overfladen bevaret, og her kunne måles en diameter på 0,05 m.

Stenpakningen foran stolpegangen bestod af sten på 5-40 cm i diameter lagt ganske tæt og i fundamentgrøftens fulde dybde. Denne stenpakning må alene have haft det formål at støtte stammerne. Der er tale om en meget kraftig konstruktion, og vi må derfor enten antage, at stammerne har stået i en anseelig højde eller, at de har været udsat for et kraftigt sidetryk.

Den halvkredsformede stolpesætning tegnede sig meget svagt som en smal mørkfarvet stribe med enkelte sten (fig. 11 d). Striben omgiver et område, der er 3,7 m i Ø-V og 4,4-5,8 m i N-S. Det SØ hjørne er jævnt afrundet, medens der i det NØ hjørne er en afbrydelse i striben. I afbrydelsen ses to mørke pletter, der må opfattes som stolpespor. Mod øst sås et andet ophold i den mørkfarvede stribe. Dette ophold markerer formodentlig en indgang til indhegningen.

En nærmere undersøgelse af den sydlige side af indhegningen viste, at denne var sat af en række stolper ca. 0,1 m i diameter anbragt med 0,1-0,2 m mellemrum. Et snit (fig. 12) viste, at stolperne ikke har været sat i en snæver gravet rende, men i kanten af en større gravet grube, der har omfattet hele indhegningens område. Den karakteristiske spættede fyld i gruben, der må være opfyldt ved opsætningen af indhegningen, kunne også iagttages i hovedsnittet (fig. 10, lag 2) og i fladen (fig. 11 d). Det er sandsynligt, at stolperne i indhegningen har båret et fletværk. Den mørke stribe, der i bunden opløste sig i enkeltstolper (fig. 12), må være opstået ved forrådning af stolper og fletværk. Indhegningen kan ikke antages at være nedbrændt på samme måde som stolpefacaden, da der overhovedet ikke var spor af trækul i forbindelse med den.

At indhegningen ikke som facaden er nedbrændt kunne tyde på, at de ikke er samtidige. Samme opfattelse kan man nå til ved en betragtning af hovedsnittet fig 10 (se også fig. 11 a). Her ses fundamentgrøften med den nedbrændte facade at være nedgravet oven i en i forvejen eksisterende nedgravning, der har været udfyldt med den samme spættede fyld, som ses i forbindelse med indhegningen. En svag trækulsfarvning på bunden må også tilhøre denne første nedgravning. Det er da rimeligt at antage, at der i forbindelse med indhegningen har været en ældre facade på samme sted og formodentlig af samme dimension som den nedbrændte. Finder man det kun berettiget at tale om en enkelt facade, kan det være vanske-

Fig. 8

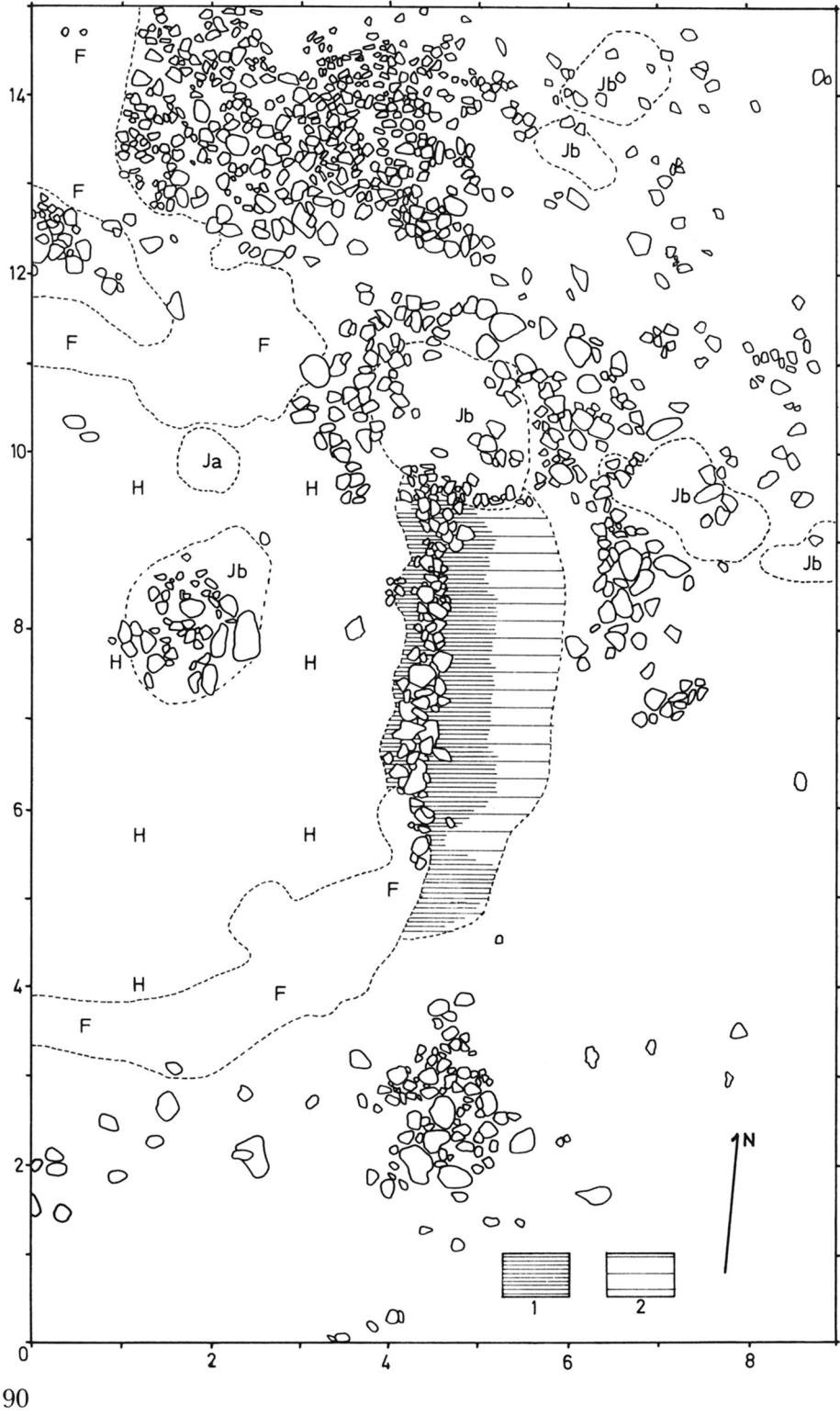
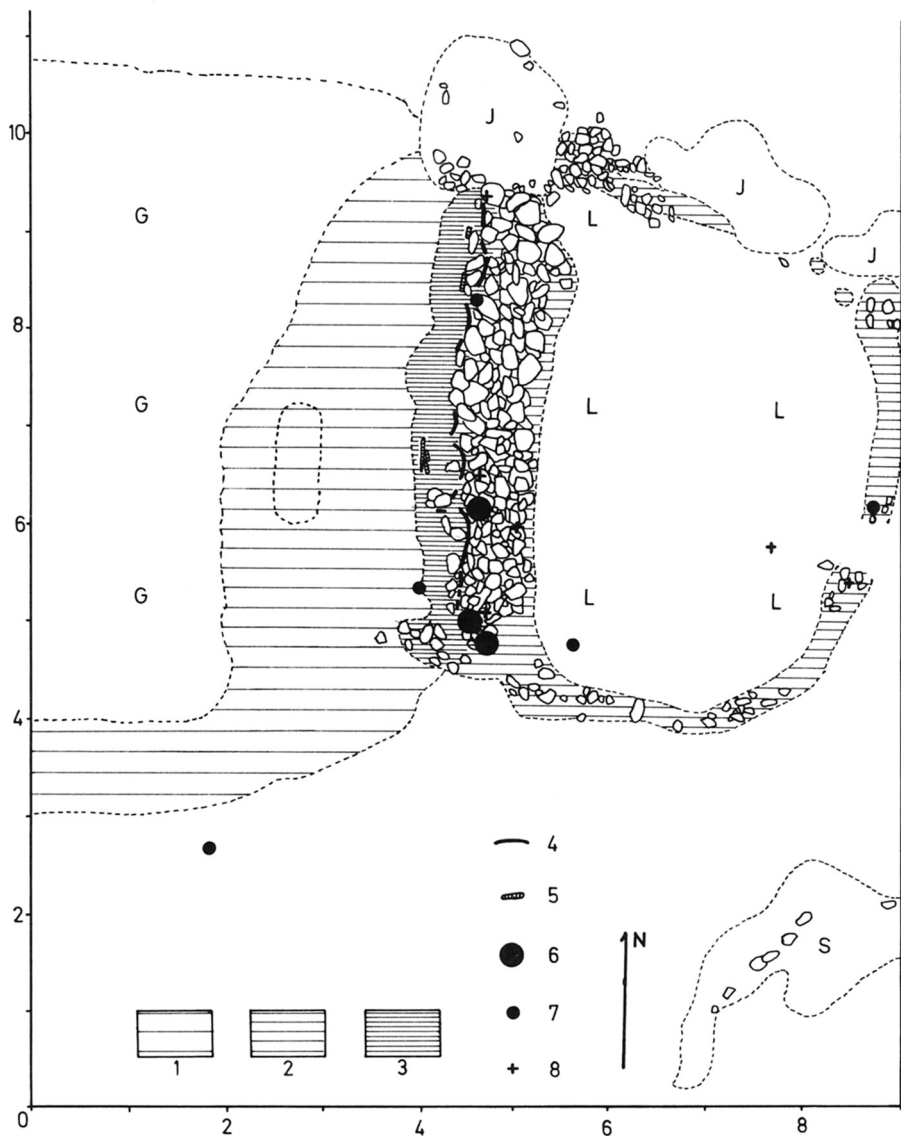

Fig. 8: Plan over de øvre lag ved højens østende. 1: gråsort trækulsfarvet sand, 2: gråbrunt sand, F: moderne forstyrrelser, H: højfyld, Ja: jernalder urnebrandgrube, Jb: jernaldergruber.

Plan of the upper levels at the east end of the barrow, 1: yellowish-brown mottled sand, 2: greyish-brown sand, F: modern disturbances, H: barrow fill, Ja: Iron Age cremation pit with urn, Jb: Iron Age pits.

Fig. 9: Plan over de nedre lag ved højens østende. 1: gulbrunt spættet sand, 2: gråbrunt sand, 3: gråsort trækulsfarvet sand, 4: trækulsstriber med lodretstående årer, 5: forkullede grenstykker, 6: lerkar, 7: enkeltskår fra forskellige lerkar, 8: redskaber af flint, J: jernaldergruber, G: gammel overflade under høj, L: lys gulbrun fyld i indhegning, S: stenalder grube.

Plan of the lower layers at the east end of the barrow. 1: yellowish-brown sand, 3: greyish-black charcoal-coloured sand, 4: charcoal stripes with vertical clay vessels, 5: charred pieces of branches, 6: pottery, 7: loose potsherds from various clay vessels, 8: flint implements, J: Iron Age pits, G: old surface beneath barrow, L: light yellowish-brown fill in enclosed area, S: stone Age pit.

ligt at forklare, hvorfor den spinkle indhegning ikke nedbrændte i forbindelse med afbrændingen af den kraftige tømmerkonstruktion.

Vest for fundamentgrøften ses nederst i snittet fig. 10 et spættet gulbrunt lag, (lag 3), af samme karakter som grubefylden i forbindelse med indhegningen. Dette lag, der i en tunge er indskredet i fundamentgrøften, må være ældre end den nedbrændte facade, idet overfladen på nedbrændingstidspunktet klart udgøres af det grå-sortbrune trækulsfarvede lag 7. Det tilsvarende nedbrændingslag på østsiden ligger lidt højere og går ind over og ned mellem de øverste af stenene i pakningen. Stratigrafien på vestsiden af facaden gør det sandsynligt, at lag 3, der er ældre end den nedbrændte facade, skal sættes i forbindelse med indhegningen. Laget ses i plan på fig. 9 som lag 1. Det udfylder en større afgravning af undergrunden bag stolpegruben og går langs højens sydside i forbindelse med en 1 m bred lav rende. På profilet, fig. 4, der er tegnet langs feltets østlige kant, ses det ikke alene at udfylde denne rende, men også et område uden for den, hvor undergrunden er afgravet. Går vi videre til det snit, der var ført ind til den vestlige kiste (fig. 5) træffer vi igen et gulbrunt spættet lag, der udfylder en afgravning af undergrunden syd for højen. Dette snit viser

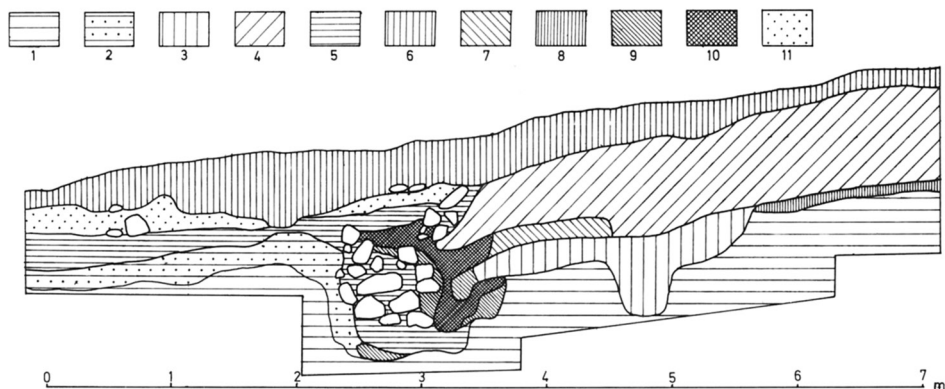
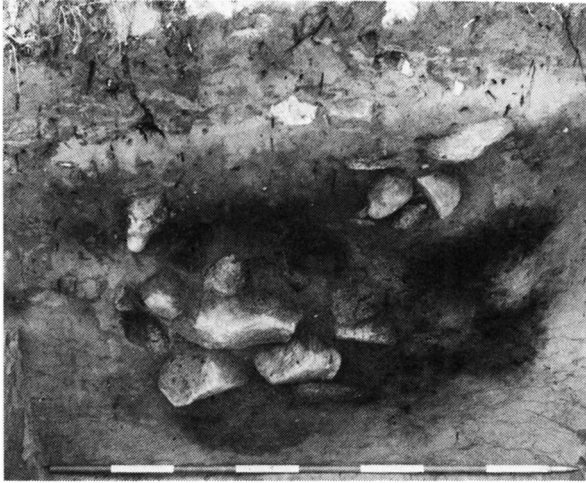

Fig. 10: Snit gennem fundamentgrøft i østende af høj set fra nord. 1: undergrund, 2-3: gulbrunt spættet sand, 4: gulbrunt sand (højfyld), 5: gråbrunt sand, 6: humushorizont, 7: grå-sortbrunt sand, 8: gråt sand (gammel overflade), 9: gråbrunt trækulsholdigt sand, 10: gråsort til sort stærkt trækulsholdigt sand, 11: lyst gråt sand.

Section through foundation ditch in the east end of the barrow, seen from the north. 1: Subsoil 2-3: yellowish-brown mottled sand, 4: yellowish-brown sand (barrow fill), 5: greyish-brown sand, 6: humus, 7: greyish, blackish-brown sand, 8: grey sand (old surface), 9: greyish-brown sand containing charcoal, 10: greyish-black to dark black sand containing charcoal, 11: light grey sand.

Fig. 11: a: snit gennem fundamentgrøft set fra nord. b: trækulsstriben fra stammer i facade. c: forkullede grenstykker øverst i fundamentgrøft. d: sydlig side af indhegning set fra syd.

a: Section through foundation trench, seen from the north, b: charcoal stripe from tree trunks in facade, c: charred pieces of branches at the top in the foundation trench, d: south side of enclosed area, seen from the south.

11a

11b

11c

11d

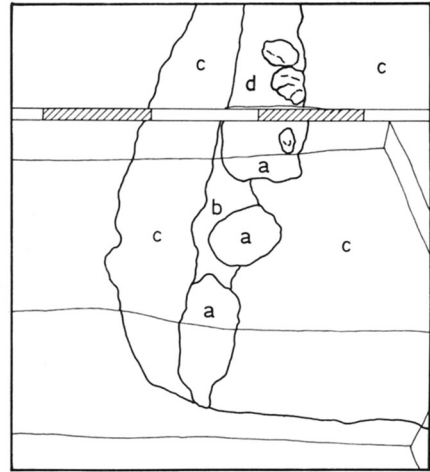
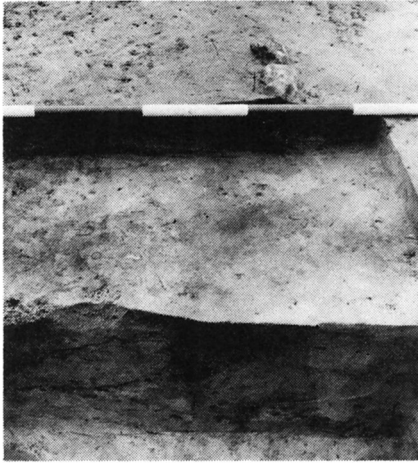

Fig. 12: Sydlig side af indhegning under udgravning set fra øst. Lagene på fotografiet er udteget til højre: a: mørkt brungråt sand, der markerer borttrådnede stolper, b: lyst brungråt sand, c: gulbrunt spættet sand, d: mørkt brungråt sand.

South side of the enclosed area during the excavation, seen from the east. The levels in the picture have been drawn to the right. a: dark brownish-grey sand indicating posts which have rotted away, b: light brownish-grey sand, c: yellowish-brown mottled sand, d: dark brownish-grey sand.

endvidere tydeligt, at dette spættede gulbrune lag på samme måde som i snittet fig. 10 er blevet fyldt i de afgravede områder inden højen er blevet opkastet. Til denne tidlige fase af Rudeanlægget hører også en aflang grube i undergrunden vest for fundamentgrøften (fig. 9 og 10). Det må være en nedgravning for en eller flere stolper, men da der ingen spor var efter stolper i gruben, har disse tilsyneladende kun stået der midlertidigt.

I forbindelse med den nedbrændte facade fandtes tre tragtbægre af tidlig-neolitisk B type (afsat på fig. 9). De lå i brandlaget umiddelbart oven på stenpakningen, og kan være styrtet ned fra en placering på facaden ved afbrændingen. De er alle tre ens udformet med halvkugleformet bug og rund bund. Halsen, der er tydeligt afsat fra bugen, er relativ høj og udsvajet. Det største af bægrene er fuldstændig bevaret (fig. 13 a). Det har en højde på 23,5 cm og en randdiameter på 27 cm. Randen er let fortykket, men ellers er karret uornamenteret. Alle skårene lå i en samlet bunke, og det så ud som om karret har ligget på siden, da det blev trykket sammen. Af det næststørste kar var godt halvdelen bevaret (fig. 13 b). Det har en højde på 15 cm, en randdiameter på 17,5 cm og er fuldstændig uornamenteret. De bevarede skår lå i en samlet flage med indersiden opad. Af det tredje og mindste kar var kun spredte skår bevaret (fig. 13 c). Det har en højde på 12-13 cm og en randdiameter på 14-15 cm. Under randen er anbragt to rækker simple pindstik. Skårene lå spredt over et 0,5 × 0,5 m stort område.

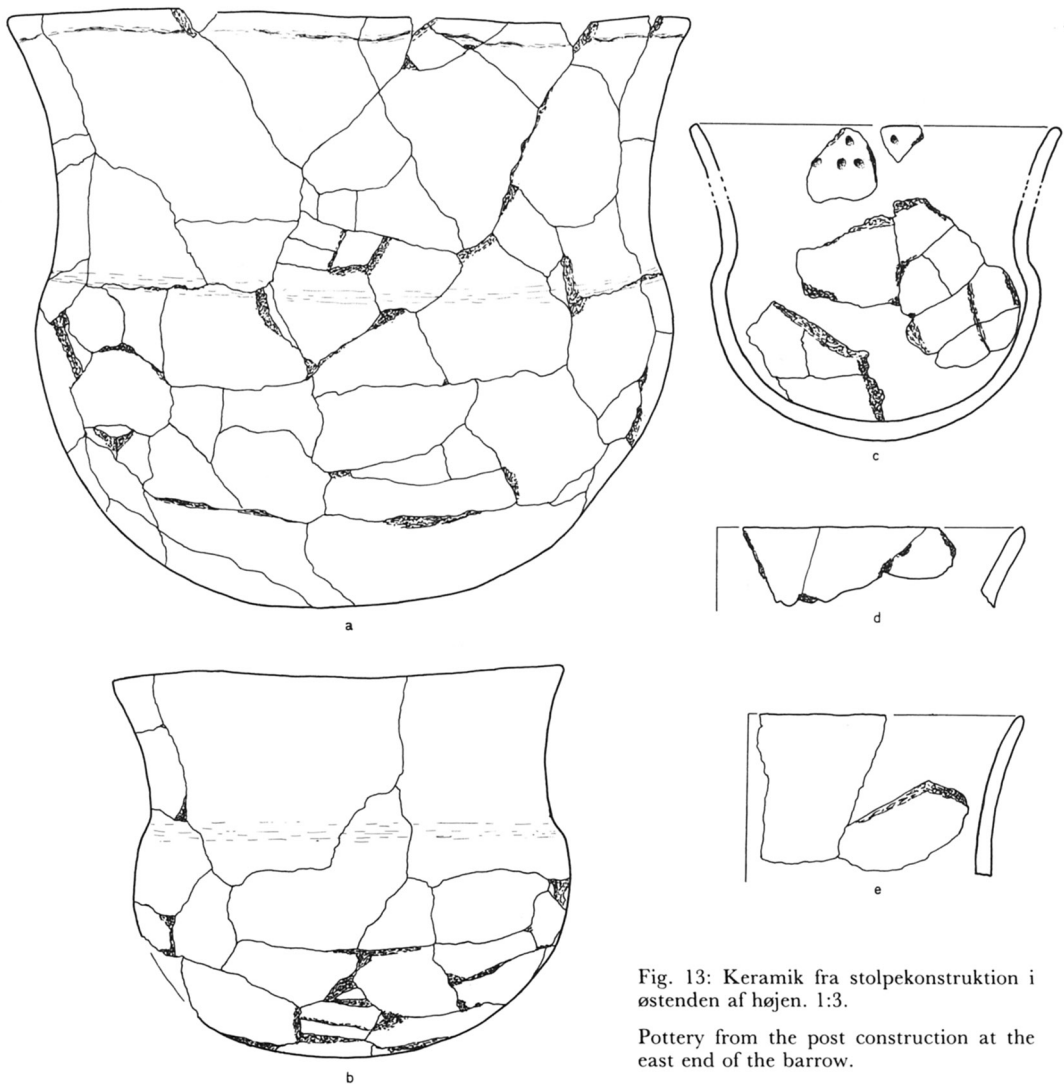

Fig. 13: Keramik fra stolpekonstruktion i østenden af højen. 1:3.

Pottery from the post construction at the east end of the barrow.

Udover disse tre lerkar fandtes enkelte skår fra 4-5 forskellige lerkar, deriblandt to uornamenterede rande. Disse skårs placering ses fig. 9. Spredt i og omkring anlæggene fandtes en del afslag og nogle få redskaber (afsat fig. 9): En skraber (fig. 14 d) tre knive (fig. 14 a, b og c), en sleben flis af en tydnakket økse og en blok.

To trækulsprøver fra fundamentgrøften er blevet kulstof-14 dateret. Den ene var udtaget af de forkullede striber fra de store stolper, men det er dog ikke sikkert, at prøven derfor udelukkende består af yderved. Denne prøve gav en datering på 2960 ± 90 f.Kr. i C-14 år (K-3124). Den

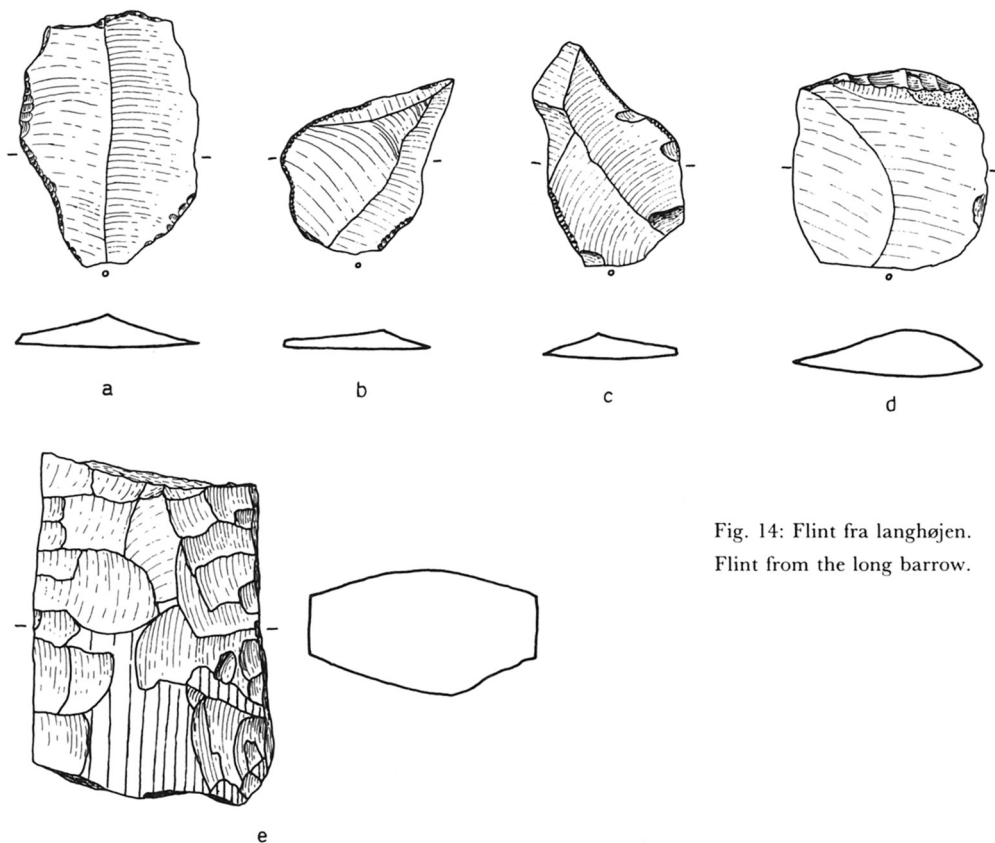

Fig. 14: Flint fra langhøjen.
Flint from the long barrow.

anden prøve bestod af et grenstykke med en diameter på ca. 5 cm, og kan derfor ikke have nogen egenalder af betydning. Dateringen på denne prøve lød på 2860 ± 70 f.Kr. i C-14 år (K-3125). Af de to prøver giver sidstnævnte formodentlig den rigtigste datering.

REKONSTRUKTION AF BYGNINGSHISTORIEN

En rekonstruktion af hændelsesforløbet ved Rude langhøjen må nødvendigvis være behæftet med en vis usikkerhed. Dette er ikke mindst betinget af de ret begrænsede udgravninger, der er foretaget i højen, ligesom den overraskende datering af skeletresterne i den vestlige kiste heller ikke bidrager til entydigheden. Hvad der derfor fremlægges i det følgende er på flere punkter åbent for diskussion.

Den første aktivitet på stedet bestod i en afgravning af et større område øst og syd for den nuværende høj. Det er usikkert, om det opgravede materiale blev opkastet til en høj, men stratigrafien i snittene fig. 4, 5 og 10 viser, at det ikke er det materiale, den nuværende høj er opført af idet

denne delvis dækker over udfyldningen i afgravningerne. Også nord for højen er der sket meget flade afgravninger, men det er ikke muligt at sætte dem sikkert i forbindelse med denne tidlige fase. Mod øst er der i afgravningen rejst den halvkredsformede fletværksindhegning, som mod vest sluttede op mod en dybt funderet facade. Indgangen til dette lukkede anlæg har været gennem en smal åbning mod øst. Det er sandsynligt, at der i det af afgravninger begrænsede område vest for facaden anlagdes en begravelse, men det er uvist, om der er tale om en af de to stenkister. Så vidt det kan ses, er de afgravede områder hurtigt fyldt op igen. Dette gælder ikke mindst i østenden, hvor det indhegnede område er fyldt op i forbindelse med opførelsen af indhegningen.

Der kan være en del tvivl om, hvorvidt der har været opført en eller to facader i østenden. Det er imidlertid min opfattelse udfra de stratigrafiske iagttagelser i hovedsnittet, at den nedbrændte facade er yngre end indhegningen, og at den ældre nedgravning, der kan ses spor af under stenpakningen, har indeholdt en ældre facade, der har stået i forbindelse med indhegningen. Antagelsen af en ældre ubrændt facade ville forklare hvorfor indhegningen, der ganske klart er bygget i tilknytning til en facade, ikke var brændt, medens den udgravede facade var det. Hvordan dette end forholder sig, så er der på et tidspunkt rejst en kraftig facade af 7 kløvede stammer. Denne stolpesætning har været meget kraftigt funderet, enten fordi den har været meget høj, eller fordi den har skullet tage et kraftigt sidetryk. I sidste fald kan der ikke være tale om et sidetryk fra højen, da denne dækker over nedbrændingslaget på den indvendige side af facaden og derfor må være opført senere end nedbrændingen. En mulighed, der her ikke må overses, er, at det vi benævner en facade har været et mere kompliceret bygningsværk, der evt. kan have båret en platform eller lignende. De forkullede grenstykker kan evt. fortolkes som rester af en sådan, ligesom lerkarrens position i nedbrændingslaget evt. kan opfattes som resultatet af nedstyrtning fra en platform. Af de fundne redskaber lå også de tre knive og skraberer (fig. 14 a-d) i nedbrændingslaget oven på stenpakningen.

Vi må antage, at der er anlagt en grav i forbindelse med facaden, men vi kan ikke med sikkerhed afgøre, om det er en af de to stenkister og i givet fald hvilken.

Efter nedbrændingen af trækonstruktionen er langhøjen blevet opkastet. Om dette er sket i umiddelbar forlængelse af nedbrændingen, er usikkert, men sandsynligt. Langhøjen følger den markering, der var sat ved den første fases afgravninger, men i sydsiden går den dog 1 m og i østenden 2 m ud over disse. Samtidig dækker langhøjen over en del af nedbrændingslagene, som helt klart er ældre end denne. Højen er, efter at den er opkastet, blevet forsynet med en stenlægning af næve- til hovedstore sten på siderne og muligvis også på selve højfladen. Om højen er

opkastet i sin fulde længde ved denne lejlighed, er usikkert. De begrænsede snit, der har været ført til bunds i vestenden, viser kompliceret lagdeling i højfylden.

Da de to stenkister konstruktionsmæssigt minder meget om hinanden, og da de er anbragt tæt sammen i højens midtlinie, er det sandsynligt, at de skal dateres til nogenlunde samme tid. Udfra stratigrafien i forbindelse med den vestlige kiste er denne klart en primærgrav i forhold til den omgivende høj, og med mindre højen i dette område er blevet totalt renoveret betyder dette, at kisten skal gives en tidligneolitisk datering. Det forekommer rimeligt at se de to kister i direkte sammenhæng med facade og indhegning i østenden af højen, og da med en knyttet til hver af de formodede to faser af facaden. C-14 dateringen af skeletresterne i den vestlige kiste medfører dog visse dateringsmæssige problemer i forbindelse med kisterne. Dette skal jeg nedenfor vende tilbage til.

I førromersk jernalder er højen igen blevet taget i anvendelse som gravhøj. Vi har det nederste af en urnebrandgrube bevaret. Dertil kommer stenlægninger og gruber omkring højen, der formodentlig alle har haft en funktion i forbindelse med begravelser i højen.

PARALLELLER TIL STENKISTERNE

De nærmeste hjemlige neolitiske paralleller til de to stenkister finder vi i sen enkeltgravskultur (15) og senneolitikum (16). Lighederne er dog ikke overbevisende og C-14 dateringen af skelettet fra den vestlige kiste viser, at denne i hvert fald ikke kan stamme fra disse kulturafsnit. Den kan kun være samtidig med skelettet eller ældre. D.v.s. at den senest kan stamme fra begyndelsen af enkeltgravskulturen. Det forekommer dog mest sandsynligt, at den er af tidligneolitisk oprindelse.

Der kendes fra denne periode i Danmark ingen sikre paralleller. Nogle i ældre beretninger omtalt kistelignende grave (17) har formodentlig været kombinerede sten- og træbyggede kamre (18), der ikke typemæssigt har noget med Rudekisterne at gøre. I Mecklenborg, stadig inden for den nordiske kreds af dragtbægerkulturen, er vi lidt bedre stillet med tidligneolitisk paralleller. Således har vi en pladekiste fra Altensien på Rügen ($1,35 \times 0,60 \times 0,60$ m) (19), en fra Zarrenthin, Kr. Demmin ($2,0 \times 0,9 \times 0,8$ m) (20), et par stykker fra Malchin ($1,4 \times 0,5 \times 0,7$ m og $1,6 \times 0,7 \times 0,6$ m) (21) og et par pladekister fra Moltsov, Kr. Warren (22). Begge sidstnævnte er ødelagt, men om den ene vides dog, at den var 1,5 m lang. Kisterne fra Altensien, Zarrenthin og Moltsov kan dateres til tidligneolitikum (23), medens de to kister fra Malchin må anbringes i det tidligste mellemneolitikum (24). Disse nordtyske kister er en anelse kortere end Rudekisterne, men ellers er de konstruktionsmæssige ligheder store (25).

I mellemtyisk tragtbægerkulturs Baalberg og Salzmünde grupper, der er delvis samtidige med dansk tidligneoolitikum, benyttes også pladekister, omend ikke særlig hyppigt (26). I Baalberg synes størrelsen at ligge ret konstant med en længde varierende mellem 1,0-1,5 m og en bredde på mellem 0,5-0,8 m (27). I Salzmünde, hvor kisterne er mere hyppige end i Baalberg, svinger størrelsen derimod mellem 3,3-0,4 m i længden og 1,2-0,2 m i bredden med en klar overvægt for meget små kister (28).

C. J. Becker har foreslået, at pladekister som de nordtyske, afledt af Baalbergske pladekister, udgør prototypen til den nordiske dysse (29). Dette er blevet kraftigt afvist fra tysk side (30) med den begrundelse, at meget få nordtyske kister lader sig henføre til den tidlige tragtbægerkultur (de seks ovenfor nævnte), og at de, der findes, ikke har et inventar, der er ældre end det, der forekommer i »Urdolmen«. De ret talrige kister, der findes specielt i det østlige Mecklenburg (31), er enten udaterede eller lader sig henføre til kugleamphora kultur, havellandsk kultur eller snorerkeramisk kultur (32). Dette gælder tilsyneladende også nogle kister med »Uckermärkische Tassen«, som af Preuss (33) var sat i forbindelse med yngre Baalberg, men efter Nilius (34) snarere er senneolitiske.

Der findes således gode tidligneoolitiske paralleller til Rudekisterne i Nordtyskland med videre forbindelse til Baalberg og Salzmünde kulturerne, og det er tænkeligt at de to – i dansk sammenhæng – usædvanlige kister skal ses på denne baggrund. Samtidig må det dog ikke overses at en hel del pladekister i Nordtyskland og Polen (35) dateres væsentligt senere og med bl.a. et indhold af kugleamphora- og havellandsk materiale skal sættes samtidig med det C-14 daterede skelet fra Rude.

De to kister fra Rude er da formodentlig tidligneoolitiske med en nord- og mellemtyisk baggrund. Subsidiært kan de dog også, ligeledes med en nordtyisk baggrund, stamme fra sen tragtbæger- eller tidlig enkeltgravskultur, og det C-14 daterede skelet ville da repræsentere en primærbegravelse. Fundforholdene i højen støtter imidlertid ikke denne sidste mulighed, idet den vestlige kiste med sikkerhed var primær i forhold til den omgivende højfyld. Kun hvis man tænker sig en total renovering af højen omkring kisterne kan muligheden komme i betragtning.

DATERINGEN AF RUDE KOBBERSKIVEN

Som nævnt i indledningen, henførte Klavs Randsborg på stilistisk grundlag den lille kobberskive fra den vestlige kiste til tidligneoolitikum. Denne datering var i enhver henseende den mest nærliggende, og det var derfor overraskende, at C-14 dateringen henførte skeletmaterialet, der ved udgravningen blev fundet i kisten, til omkring slutningen af mellemneolitisk tragtbægerkultur.

En første og umiddelbar reaktion på C-14 dateringen er: Kan den på en eller anden måde være misvisende? Som der blev redegjort for under fundfremlæggelsen, kan alle skeletdele fra den vestlige kiste stamme fra samme individ. Endvidere fik vi gennem den foretagne kontroldatering sikkerhed for, at det er til dette individ, at den sene datering skal knyttes. Hvis det skelet, som kobberskiven var bundet til, og det, vi fandt resterne af i kisten, er et og samme, må C-14 dateringen betragtes som en datering af kobberskiven.

Der synes derefter kun at være to muligheder for en fejldatering: Enten at fundoplysningerne er forkerte, og kobberskiven i virkeligheden stammer fra den østlige kiste, eller at der er sket en forbytning af skeletterne de to kister imellem, idet det må huskes, at de tænder, der blev fundet i den østlige kiste med sikkerhed stammer fra et andet individ end dem i den vestlige.

Den første mulighed, at fundoplysningerne er forkerte, er meget lidt sandsynlig. Oplysningerne i Aarhus Museums protokol er nedskrevet i fundåret 1894 og bærer tydeligt præg af, at vedkommende, der har indført oplysningerne, enten har set fundstedet eller fået en meget nøje beskrivelse. Endvidere er sognebeskrivelsesoplysningerne, der er indsamlet 9 år senere, næsten identiske med protokollens, uden at beskriveren har kendt til indholdet af denne. Dette sidste ses af den manglende reference til, at fundet befinder sig på Aarhus Museum (36).

En ombytning af de to skeletter ved opgravningen i 1894 er mulig, men ikke særlig sandsynlig. En sammenblanding af skeletdelene ville være meget mere nærliggende at forestille sig, men en sådan er ganske åbenbart ikke foregået, da vi kun har med eet skelet at gøre i den vestlige kiste.

Vi må konkludere, at selv om der er fejlmuligheder, er der, udfra de oplysninger om fundforholdene, vi står med i dag, overvejende sandsynlighed for, at kobberskiven skal gives en datering omkring slutningen af mellemneolitisk tragt bægerkultur. En afvisning af dette kan kun ske, hvis vi arkæologisk kan vise, at en sådan placering ikke er mulig.

Den opfattelse, at kobberskiverne udgør en tidsafgrænset type tilhørende en snæver horisont indenfor europæisk neolitikum, blev først fremført af C. J. Becker i forbindelse med fremlæggelsen af Salten Langhøj fundet (37), men dog med klar baggrund i K. Jażdżewskis arbejde (38). Ideen om den daterende kobberhorisont blev yderligere bestyrket gennem J. Driehaus' arbejder (39), og først med K. Randsborgs publikation af Rude-skiven blev der kastet en smule tvivl over horisontens entydighed. Det anføres her, at såvel Håbåsesti som Karburna skiverne må være ældre end de øvrige kobberskiver (40).

Kobberskiver kendes imidlertid også fra foreløbig 6 nordvesttyske megalitgrave (41). E. Schlicht, der har bearbejdet dette materiale, vælger at

datere disse skiver ud fra antagelsen om en kortvarig levetid for kobberskiverne: »Aus diesen Befunden ist vorerst nur der sichere Schluss zu ziehen, dass während der Stufe FN C nach Becker in der Westgruppe bereits in Megalithgräbern bestattet wurde« (42). Denne konklusion drages på trods af, at der er tale om udviklede former for megalitgrave på 12-14 m længde, med 5-6 dæksten og kort gang. Endvidere hører keramikken, der forekommer i meget store mængder, i sin helhed hjemme i en tidsperiode svarende til tidlig mellem-neolitisk tragtbægerkultur i Danmark (43). Skal vi således dømme ud fra fundforholdene, må kobberskiverne i de nordvesttyske megalitgrave dateres til et tidspunkt svarende til mellemneolitisk og ikke tidligneolitisk tid i Danmark.

Et fund, som forbløffende nok ikke rigtig har fundet vej ind i litteraturen omkring kobberskive-horisonten, er depotfundet fra Nieder-Kränig, Bez. Schzecin i Polen. Her blev en kobberskive (fig. 15a) fundet sammen med en armspiral og en noget ødelagt fladøkse af kobber (44). Skiven, der har en diameter på 14 cm, er forsynet med dobbeltrækker af meget fint indpunslede punkter. Disse har dannet dels to diagonale linier vinkelret på hinanden og dels en kreds langs skivens yderkant. På grund af korrosion kan punktrækkerne ikke følges over det hele, men det må antages, at de har haft et sammenhængende forløb.

Nieder-Kränig skiven sættes af J. J. Butler i forbindelse med de danske tidligneolitiske kobberskiver (45). Der forekommer dog at være et mere nærliggende sammenligningsgrundlag i det område, hvor kobberskiven er

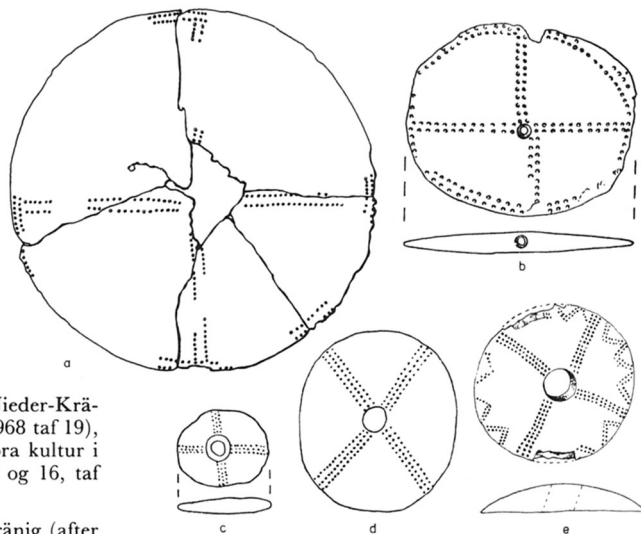

Fig. 15: a: Kobberskive fra Nieder-Kränig (efter Junghans, S. m.fl. 1968 taf 19), b-e: ravskiver fra kugleamphora kultur i Polen (efter Nosek, S. fig. 13 og 16, taf XIX). 1:3.

a: copper disc from Nieder-Kränig (after Junghans, S. et.al., 1968, taf 19), b-e: amber discs from the Globular Amphora culture in Poland (after Nosel, S., fig. 13 and 16, taf XIX).

fundet. Fra kugleamphora-, Zlota-, og tidlig snorekeramisk kultur kendes en række ravskiver, der som Nieder-Kränig skiven er ornamenteret med dobbeltrækker af fine punkter anbragt i et kors midt over skiven og i en kreds langs dens kant (46) (fig. 15 b-e). Også fra Danmark forekommer en sådan ravskive, løsfundet ved Horsens (47). I betragtning af den meget nære lighed, der er mellem disse ravskiver og Nieder-Kränig skiven, forekommer det mest rimeligt, at denne også må tilhøre kugleamphora-, Zlota- eller tidlig snorekeramisk kultur, hvilket giver en datering omkring 2300-2100 f.Kr. i C-14 år.

Hvis vi ser samlet på de europæiske kobberskivers datering, må vi erkende, at vi ikke er berettiget til at tale om en snæver horisont af kobberskiver, idet vi har vidnesbyrd om en variation i tid på omkring 1000 år. Rude skiven kan altså ikke a priori dateres til tidligneoolitikum blot fordi det er en kobberskive.

Det vil være fristende her at lade C-14 dateringen af skelettet i den vestlige kiste være gældende også for kobberskiven. Altså acceptere at det skelet, der blev dateret virkelig var det kobberskiven blev fundet sammen med. Dette ville være den ud fra fundomstændighederne mest tilfredsstillende løsning. Der er imidlertid et par punkter, der modsiger den. For det første er den nærmeste parallel til Rudeskiven stadig den sikre tidligneoolitiske skive fra Salten Langhøj, og for det andet har vi fra sikker tidligneoolitisk sammenhæng ravskiver (48) (fig. 16), der ganske klart efterligner kobberskiver med en bukkelornamentik svarende til den vi finder på Salten og Rude skiverne.

Med denne baggrund er det vanskeligt at opfatte Rudeskiven som an-

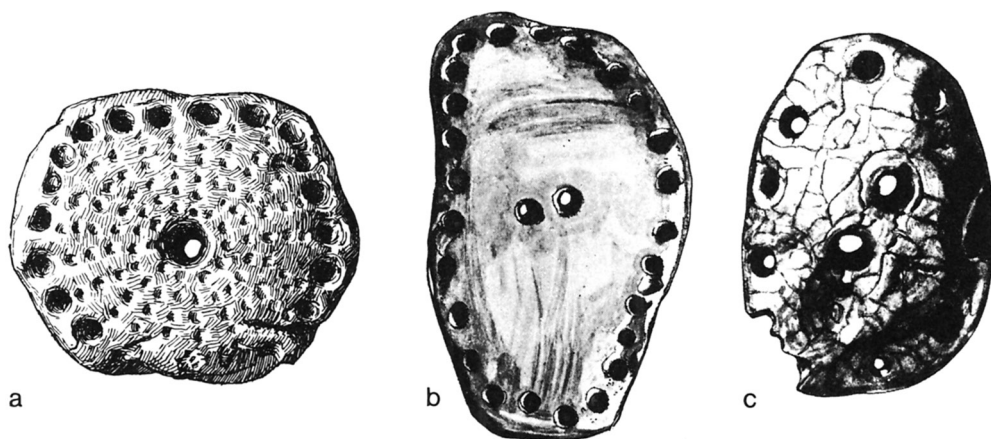

Fig. 16: Tidligneoolitiske ravsmykker fra: a: Boel, b: Skibsby, c: Sædding (efter Müller, S.: Stenalderens Kunst i Danmark, 1918) 3:4.

Early Neolithic amber ornaments from: a: Boel, b: Skibsby, and c: Sædding (from Müller, S., Stenalderens Kunst i Danmark, 1918).

det end tidligneolitisk, og når man dertil lægger den formodentlig tidligneolitisk datering af den kiste, kobberskiven blev fundet i, er det svært på et arkæologisk grundlag at acceptere den sene mellemneolitisk datering. Umulig er den imidlertid ikke, og vi befinder os i et regulært dilemma, hvor vi, uanset hvilken datering vi vælger, ikke kan slippe for tvivlen, om den anden nu alligevel ikke var den rigtige.

FACADEN I ØSTENDEN

Den tværgående facade i østenden af højen belyser sammen med en række andre nye fund et helt nyt aspekt af tidligneolitisk gravskik: Lave langhøje indeholdende jordgrave og afsluttet i østenden med tværgående træfacader, ved hvilke der som regel findes offerkeramik. En sammenfattende behandling af disse anlæg er for nylig fremlagt af forfatteren (49), og en nærmere gennemgang skal derfor udelades her. Det vil dog være på sin plads kort at referere et par af de konklusioner, der drages i dette arbejde.

Træfacaderne skal uden tvivl ses i direkte sammenhæng med begravelserne i langhøjene. Disse er foregået i jordgrave, som ikke er den simple begravelsesform, navnet antyder. Tværtimod har langt størstedelen af dem været trækammergrave, til hvilke der har været adgang så længe, de har stået. En række argumenter kan fremføres for, at disse jordgrave funktionelt ikke adskiller sig fra de åbne dysser. De udgør generelt en tidligere type, som efterhånden erstattes af de stenbyggede kamre, uden at der er tale om en egentlig ændring i det religiøse grundlag. Et af de træk, vi kan opfatte som en kontinuitet, er offerkeramikken ved facaderne. Vi genfinder fænomenet ved mellemneolitikums begyndelse, hvor lerkar findes hensat ved dyssernes og jættestuernes randstensfacader på begge sider af gangmundingen.

Langhøje med træbyggede facader i østenden er ikke udelukkende et dansk fænomen. På de Britiske Øer har man længe kendt tilsvarende anlæg. Lighederne de to områder imellem er meget store. Dette gælder ikke kun kombinationen af langhøje og træfacader, men også at disse sidste kan være brændt ned, samt at der i enkelte tilfælde er konstateret forgårdskonstruktioner som ved Rude. Endvidere er der også store ligheder mellem gravanlæggene i de britiske høje og de danske jordgrave. Også fra Polen og Nordtyskland kendes anlæg, der har et vist fællespræg med de danske.

Ligheden mellem de danske og engelske anlæg kan ikke skyldes en nær kulturel forbindelse mellem England og Danmark. Dertil er hele kulturbilledet for forskelligt i de to områder. Vi kan altså ikke opfatte de ens gravanlæg som udtryk for en etnisk eller social sammenhæng. Forklaringen på den vidtstrakte brug af disse ret specielle gravanlæg må vi sikkert søge i deres brugssammenhæng.

De »kammerløse langhøje« – som anlæggene også er blevet kaldt – dukkede op i et område og på et tidspunkt, hvor nye kulturer blev dannet, for det meste på bekostning af mesolitiske samfund. Disse nye kulturer var baseret på en neolitisk økonomi, og det ville være utænkeligt, at denne nye økonomi kunne fungere under de sociale forhold og religiøse forestillinger, der herskede i de mesolitiske samfund. Ved skiftet fra den ene økonomiske form til den anden, har en ændring i den sociale struktur og den religiøse forestillingsverden nødvendigvis måttet foregå. I områder, hvor denne ændring er sket samtidig, og hvor samfundene derfor på samme tid har været åbne for indtryk udefra, har nye sociale systemer og nye religiøse forestillinger og riter let kunnet spredes i form af ideer, uden at der nødvendigvis har været faste etniske eller sociale forbindelser.

De ligheder, vi finder indenfor gravformerne og de tilknyttede gravriter i et større område af Nordeuropa, må derfor ses som resultatet af en parallel funktionel tilpasning til en række nye, hovedsagelig økonomisk betingede problemer i tilværelsen. Der er derved blevet dannet det, som David Clarke kalder et teknokompleks (50).

Med udgravningerne ved Rude har vi fået belyst to problemer af vigtighed. Det ene er kobberskivens datering, det andet forekomsten af en træfacade i østenden af langhøjen. For kobberskiven gælder, at dens datering ikke længere er så entydig tidligneo-litisk, som det hidtil har været antaget. Dette i forbindelse med, at der er klare vidnesbyrd om svingende dateringer på de øvrige europæiske kobberskiver gør, at vi ikke længere kan betragte den neolitiske kobberskive som en snævert daterende oldsagsform, der uden videre kan bruges til at parallellisere geografisk vidtspredte kulturer. Dette har først og fremmest den virkning, at vi ikke længere kan tage det for givet, at Salten Langhøj og Konens Høj skiverne er samtidige med Brześć Kujawski – Jordansmühl (51). Om dette evt. kan føre til forskydninger i den relative kronologi mellem Danmark og Centraleuropa er en anden sag (52).

Fundet af træfacaden i den østlige ende af langhøjen gav en kærkommen anledning til en detaljeret undersøgelse af denne helt nye og spændende anlægsform. I et videre perspektiv leder Rudeudgravningen os på dette punkt sammen med en række andre nyere gravninger ind i en nyvurdering af tidligneo-litisk gravskik (53). Rudehøjen har her ikke udspillet sin rolle. En række problemer omkring sammenhængen mellem facade og gravlæggelser i højen foreligger, og i og med at højen for størstepartens vedkommende endnu er uudgravet, samt at der måske kan kastes tvivl over de to kisters tilhørsforhold til tidligneo-litikum, er det sandsynligt at væsentlige nye oplysninger vil fremkomme ved en totaludgravning. En sådan udgravning bør dog vente til betydningen af det nye fundstof omkring tidligneo-litikums gravskik har været gennemdebateret.

SUMMARY

An Early Neolithic long barrow at Rude in eastern Jutland

In 1977 and 1978, the author undertook excavations in an early Neolithic long barrow at Rude. Two stone cists in the barrow had in 1894 been opened by the owner, who found a skeleton in each cist with no grave-gifts except for a small copper disc (fig. 1) tied to the wrist of one of the bodies. The copper disc was published in 1970 by Klavs Randsborg (1) who dated it to the early Neolithic using the Salten (3) and the Konens høj (4) copper discs as parallels.

The Excavation

The east-west oriented long barrow is preserved to a length of 58 m but was probably once longer. It is 8-9 m wide and the barrow fill has a thickness of 0.7-1.0 m in the middle. Only the eastern part of the barrow was totally excavated. Around the two cists and in the western part only trenches were made (fig. 2).

It is most likely that the barrow was never higher than it is today. Remains of an almost totally removed stone cover were encountered immediately under the turf. In some areas the stone cover was still preserved on the sides of the barrow (fig. 7e). Under the barrow an old turf horizon was found.

The two cists - still well-preserved except for the capstones which had been partially broken - were re-excavated. They are long narrow cists built of flat cleaved stone slabs (figs. 6 and 7 a-b). In the western cist, the one with the copper disc, a few skeletal remains - all apparently from one individual - were found, though not in any anatomical order. Two C-14 dates gave a mean value of 2270 B.C. Trenches through the side of the barrow showed the cist to be a primary grave in the barrow. This was proved by a layer of water-rolled gravel from a nearby beach which functioned as a drainage around the cist. A thin layer of the same gravel was found to the south of the cist under the barrow fill (fig. 5).

The east end of the barrow terminated with a transverse timber facade. The facade consisted of seven split trunks, with diameters of 0.6-0.8 m, placed close together in a foundation trench which was 5 m long, 1.2-1.6 m wide, and 1.0 m deep (fig. 9). The trunks, with their flat sides turned against the barrow, strongly supported by a stone packing on the outside, had been burned down. The evidence of fire was very clear with stripes of charcoal outlining the individual trunks (fig. 10 and 11 a-b). Burned branches showed the possible existence of a lighter superstructure in connection with the facade (fig. 11 c). In the layers of fire, remains of three pottery vessels of early Neolithic B type were found. These vessels had possibly fallen down from a position on the facade during its destruction. A C-14 measurement on charcoal from the trunks gave a date of 2960 ± 90 B.C. and another from one of the branches gave a date of 2860 ± 70 B.C. (uncalibrated).

To the east of the facade a small enclosure measuring 3.7 x 4.4-5.8 m was located (fig. 9). It consisted of what probably had been a hurdle fence constructed of upright poles 0.1 m in diameter, set 0.1-0.2 m apart (figs. 11 d and 12). The fence was joined with each end of the facade, and to the east an opening which gave access to the enclosure was found. The hurdle fence was unburned, an observation which together with some older stratas in the bottom of the foundation trench for the facade (fig. 10) might suggest the existence of two phases. The older phase would then include a facade and a hurdle fence enclosure, both unburned, whereas the younger one would only have the burned-down facade.

Parallels to the cists

The two cists are of a type which in Danish context is normally associated with late Corded Ware culture or the late Neolithic. However, judging by the C-14 date and the copper disc, they must be older. As the western cist was primary in the barrow, it is likely that both should be given an early Neolithic date. Only if a complete renovation of the barrow fill around the cist is accepted can the C-14 date of the skeletal material - indicating a middle Neolithic date - be thought to represent a primary burial. However, there are no good early Neolithic parallels to be found in Denmark, and we have to look to northern Germany to find some examples to which the cists can be compared (19-25). Further references can be given to the Baalberg and Salzmunde cultures (26-28).

The dating of the copper disc

The dating of the copper disc to the early Neolithic seems to rest on good typological comparisons with both other copper discs and amber discs (fig. 16). The C-14 dating of the skeletal material from the western cist has brought this into doubt. There seems to be no good reason why the material dated should not be from the individual originally found with the copper disc. Although I maintain that the disc is early Neolithic, the case invites review of the evidence for the assumption of a narrow dating of the European copper discs. The review (40-47) shows that there is no basis for this assumption, and as one extreme we find the Nieder-Kränig disc (fig. 15 a) which through amber and bone parallels (fig. 15 b-c) can be dated to the Globular or Early Corded Ware cultures. This is contemporaneous with the C-14 date from Rude.

The timber facade

The timber facade in the east end of the barrow, together with other new finds, calls attention to a completely new aspect of early Neolithic burial practice in Denmark: low long barrows containing mostly earth-graves and often terminating with a transverse facade in the east end. The reader is referred to an essay summarizing these new structures which has recently been published by the author (14).

Torsten Madsen

Aarhus Universitet, Moesgård

Tegning: Forfatteren

Oversættelse: Barbara Bluestone

NOTER

- 1) Randsborg, K. Eine kupferne Smuckscheibe aus einem Dolmen in Jütland. Acta Archaeologica XLI 1970.
- 2) Mus. nr. 3435.
- 3) Becker, C. J. Mosefundne Lerkar fra yngre Stenalder. Årbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1947 p. 253.
- 4) Stürup, B. En ny jordgrav fra tidlig-neolitisk tid. Kuml 1965.
- 5) Jażdżewski, K. Wiadomości Archeologiczne XV 1938 tabl. XXV, 3a.
- 6) Dumitrescu, V. Hăbăsești 1954 p. 436 fig. 41.1 og p. 437. pl. CXXIV.
- 7) Serge'ev, G. P. Sov'etskaja Archeologija 1963 1 p. 135.
- 8) Angeli, W. Annalen des Naturhistorischen Museum in Wien 70 1967 p. 491 ff. og taf. 3-6.

- 9) Gårdejer Børge Thuesen, hvis far og farfar fandt de to stenkister, takkes for den beredvillighed, hvormed han lod os grave på sin jord. I udgravningerne deltog stud.mag.erne Lis Helles Olesen (1977) og Jesper Laursen (1978) som assistenter.
- 10) Børge Thuesen har fortalt, at man systematisk hentede sten til vejbyggeri fra lokaliteten, og at det var mange vognlæs, der blev kørt derfra.
- 11) Meddelt i brev medio januar 78 fra Pia Andersen, Københavns Universitets Anthropologiske Laboratorium.
- 12) Meddelt i brev omtalt note 11.
- 13) Jeg vil gerne takke lederen af kulstof-14 laboratoriet, civilingeniør Henrik Tauber for den beredvillighed, hvormed han på meget kort tid lavede kontroldateringen.
- 14) For en samlet oversigt – se Madsen, T.: *Earthen Long Barrows and Timber Structures: Aspects of the Early Neolithic Mortuary Practice in Denmark*. *Proceedings of the Prehistoric Society* 45 1979.
- 15) Glob, P. V. *Den jyske Enkelgravskultur*. *Årbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1944 p. 200.
- 16) Lomborg, E. *Die Flintdolche Dänemarks* 1973 p. 121.
- 17) Thorvildsen, K. *Dyssetidens Gravfund i Danmark*. *Årbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1941: Først og fremmest St. Ajstrup (nr. 46) og Try Møllegård (nr. 23) Endvidere nr. 33 og 47.
- 18) Madsen, T. 1979 op.cit.
- 19) Becker, C. J. 1947 op. cit. p. 226 og 267. Nilius, I. *Das Neolithikum in Mecklenburg, zur Zeit und unter besonderer Berücksichtigung der Trichterbecherkultur* 1971 p. 18.
- 20) op. cit.
- 21) Schuldt, E. *Die Nekropole von Wollshow, Kreis Pasewalk und das Problem der neolithischen Steinkisten in Mecklenburg*. *Bodendenkmalpflege in Mecklenburg, Jahrbuch* 1974 (1975) p. 133 grav 1 og p. 136 grav 3.
- 22) Becker, C. J. 1947 op. cit. p. 225. Nilius, I. 1971 op.cit. p. 12.
- 23) op. cit.
- 24) Schuldt, E. 1975 op. cit. p. 141.
- 25) Til disse kister kommer en lidt usædvanlig kiste fra Borntin, Pommern, der er sat af ikke mindre end 15 små plader, skønt den ikke er mere end 1,8 m. lang og 0,8 m bred. Kisten var tidlige-neolitisk. Jażdżewski, K. *Zusammenfassende Überblick über die Trichterbecherkultur*. *Prähistorische Zeitschrift* XXIII 1932, p. 83 nr. 15 og 16.
- 26) Fischer, U. *Die Gräber der Steinzeit im Saalegebiet* 1956 p. 49 og 55.
- 27) op. cit. p. 49.
- 28) op. cit. p. 55. Grimm, P. *Die Salzmünder Kultur im Mitteldeutschland*. *Jahresschrift für die Vorgeschichte der Sächsisch-Thüringischen Länder* XXIX 1938.
- 29) Becker, C. J. 1947 op. cit. p. 264.
- 30) Schuldt, E. *Die Mecklenburgische Megalithgräber* 1972 p. 92. Schuldt, E. 1975 op. cit. p. 142.
- 31) Se f.eks. udbredelseskort hos Schuldt, E. 1972, op. cit. kort 9, p. 256.
- 32) Nilius, I. 1971 op. cit. p. 17 ff.
- 33) Preuss, J. *Die Baalberger Gruppe in Mitteldeutschland* 1966 p. 19 ff.
- 34) Nilius, I. 1971 op. cit. p. 35 ff.
- 35) Se f.eks. Nosek, S. *Kultura Amfor Kulistych W. Polsce* 1967 p. 141, 149, 165 og 212.
- 36) Det skal dog bemærkes, at Børge Tuesen mener, at hans far altid har fortalt, at det var i den østlige kiste, at kobberskiven blev fundet.
- 37) Becker, C. J. 1947 op. cit. p. 255 ff.
- 38) Jażdżewski, K. *Kultura Puharów Lejkowatych W Polsce Zachodnie i Srodkowej* 1936 p. 404.
- 39) Driehaus, J. *Zur Datierung und Herkunft donauländischer Axttypen der frühen Kupferzeit*. *Archaeologia Geographica* 3 hft. 1/3 1952.
idem: *Die Altheimer Gruppe und das Jungneolithikum in Mitteleuropa*. 1960 p. 165 ff.
- 40) Randsborg, K. 1970 op. cit. Skiverne skal placeres i en tidshorizont omfattende Salcuta II/III, Cucuteni A 3-4 og Tiszapolgár B (Bognar-Kutzian, I. *The Early Copper Age Tiszapolgár Culture in the Carpathian Basin* 1972 p. 198 ff.) C-14 dateringer fra Salcuta II (3525± 55, GrN-1990 og 3500± 55, GrN-1985), Gumelnita A2 (3450± 90 BC, GrN-3028) og Cucuteni A3 laget i Hăbăsești (3380± 80 BC, GrN-1985), henviser de to skiver til 3400-3500 f.kr. i C-14 år.
- 41) Schlicht, E. *Kupfersmuck aus Megalithgräbern Nordwestdeutschlands*. *Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte* 42. 1973 p. 25 ff.

- 42) op. cit. p. 46.
- 43) Se f.eks. Schlicht, E. Die Funde aus dem Megalithgrab 2 von Emmeln, Kr. Meppen 1968.
idem: Das Megalithgrab 7 von Gross Berssen, Kr. Meppen 1972.
- 44) Butler, J. J. Bronze age connections across the North Sea. *Paleohistoria* IX 1963, p. 170. Jung-
hans, S. m.fl. Kupfer und Bronze in der frühen Metallzeit Europas 1968, Taflen (SAM 2,2).
- 45) op. cit.
- 46) Ebbesen, K. Die jüngere Trichterbecherkultur auf den dänischen Inseln 1975 p. 230-31 med
videre litteraturhenvisninger.
- 47) Glob, P. V. *Danske Oldsager II: Yngre Stenalder* 1952 nr. 405.
- 48) Først og fremmest et fund i et dyssekammer ved Boel, Gjerum s., Hjørring a. (Thorvildsen, K.
1941 op.cit. nr. 9). Af fjernere lighed er ravskiver som dem fundet i Sædding jordgraven (Johan-
sen, K. Friis, *Jordgrave fra Dyssetid, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1917 p. 135-
39) og ved Vroue (Jørgensen, E., *Hagebrogård – Vroue – Koldkur*, 1977 p. 136 abb. 203).
- 49) Madsen, T. 1979 op. cit.
- 50) Clarke, D. *Analytical Archaeology* 1968 p. 321 ff.
- 51) jvnf. note 37-39.
- 52) Det er min opfattelse, at Brześć Kujawski og Jordansmühl fundene, og med dem samtidige fund
som f.eks. ældre Baalberg er ældre end TN C og vel nærmest samtidige med overgangen Ertebøl-
le-tidlig neolitikum, jvnf. Madsen T. *Jættestuen, Hørret skov I. Kuml.* 1976 p. 82 og note 44.
- 53) Madsen T. op. cit. 1979.